

שנתון החברה החרדית בישראל 2021

תקציר

לי כהנר | גלעד מלאך

סדרת
חרדים
בישראל

החברה החרדית היא חברה מגוונת, מורכבת ודינמית, יחידה ומיוחדת ברבדים מסוימים ודומה לכלל החברה ברבדים אחרים. מהם פניה היום, אילו מגמות מסתמנות בה מאז תחילת שנות האלפיים, במה מתבטאים מאפייני הייחודיים לעומת כלל החברה, ובמה היא דומה לה?

החברה החרדית בישראל גדלה בשני העשורים האחרונים בקצב מהיר ועוברת שינויים מואצים, תולדה של השתלבותה הבלתי נמנעת בחברה הכללית. מעצבי מדיניות וחוקרים, ארגוני המגזר השלישי, אנשי תקשורת והציבור הרחב – כולם סקרנים ורוצים לדעת עוד על התהליכים הללו, אך כדי להשלים לעצמם את התמונה חסרים להם נתונים ומידע שיטתי מהימן ועקבי. **שנתון החברה החרדית בישראל 2021**, שתקצירו מובא לפניכם, מכנס בפעם השישית במקום אחד את מרב המידע הכמותי הקיים היום על החברה החרדית הישראלית ומסרטט תמונה שלמה ומעודכנת שלה על בסיס מידע סטטיסטי וניתוח נתונים בתחומים רבים וחשובים – דמוגרפיה, חינוך, רווחה ורמת חיים, תעסוקה, אורחות חיים, דפוסי הצבעה, דיור ומשפחתיות. מקום מיוחד בכרך זה ניתן לניתוח דפוסי השימוש באינטרנט במגזר החרדי.

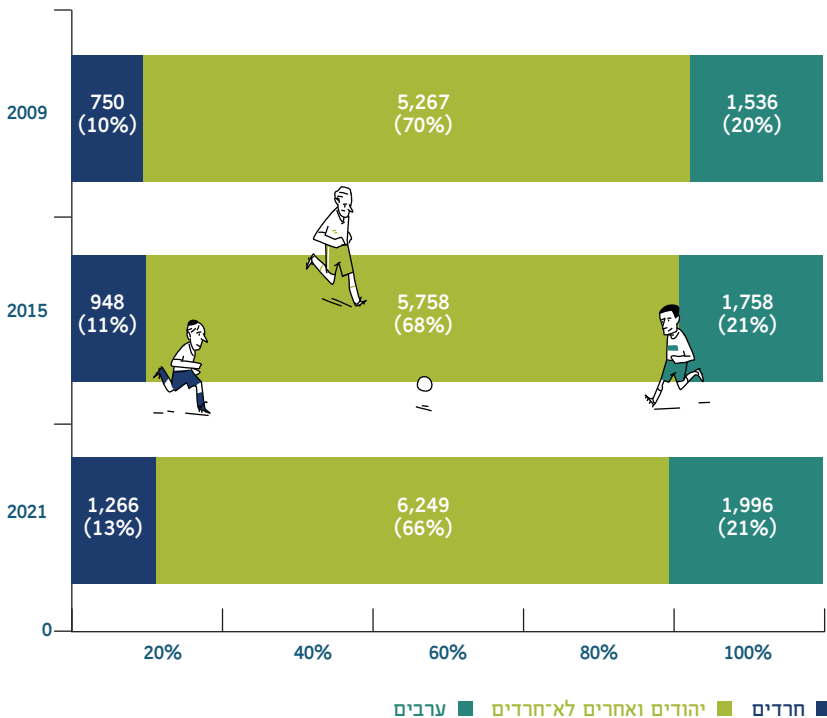
השנתון הוא תוצר של התוכנית "חרדים בישראל" של המכון הישראלי לדמוקרטיה, שעיקר עיסוקה הוא חקר המגמות בחברה החרדית ועיצוב מדיניות ציבורית של שילוב החרדים בחברה הישראלית.

פרק א

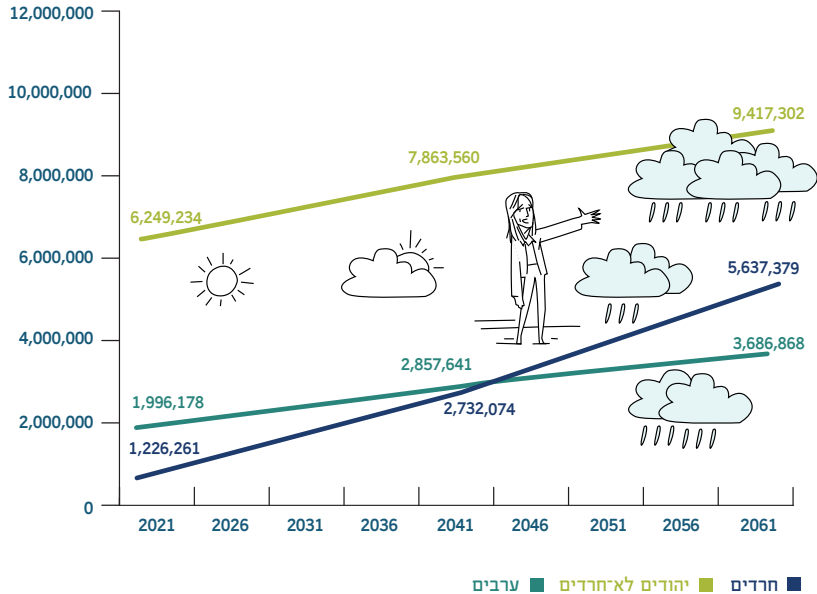
אוכלוסייה

בהשוואה לקצב הגידול של אוכלוסיות במדינות המפותחות, קצב הגידול של האוכלוסייה החרדית בישראל הוא המהיר ביותר - כ-4% בשנה. הגורמים לקצב הגידול המיוחד הזה הם שיעורי פרייון גבוהים, תנאי רפואה ומחיה מודרניים, גיל נישואים צעיר ומספר ילדים גדול במשפחה. ואכן, האוכלוסייה החרדית הישראלית צעירה מאוד - כמעט 60% ממנה הם מתחת לגיל 20, לעומת 31% מכלל האוכלוסייה בישראל. בשנת 2021 האוכלוסייה החרדית הישראלית מנתה כ-1,226,000 נפשות, לעומת כ-750,000 ב-2009, וחלקה היחסי בכלל האוכלוסייה בישראל הוא 12.9%. על פי התחזית של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שיעורה יגדל בשנת 2030 ל-16%, והיא עתידה למנות שני מיליון נפשות בשנת 2033.

אוכלוסיית ישראל, לפי קבוצת אוכלוסייה

תחזית אוכלוסייה, לפי קבוצת אוכלוסייה

ניתוח דפוסי התא המשפחתי החרדי בעשור וחצי האחרון מראה ירידה קלה בשיעורי הפרייון - מ-7.5 בשנים 2003-2005 ל-6.9 בשנים 2017-2019. אצל הנשים היהודיות הישראליות הלא-חרדיות שיעור הפרייון הממוצע הוא 4.3 ילדים לאישה דתית; 3.0 לאישה מסורתית-דתית; 2.4 לאישה מסורתית-חילונית; ו-2.1 לאישה חילונית.

התפרושת הגיאוגרפית של האוכלוסייה החרדית מציגה את התמונה הבאה: שתי "ערי הבירה" של האוכלוסייה החרדית הן ירושלים ובני ברק - כיום (2019) מתגוררים בהן 43.2% מאוכלוסייה זו (26.4% בירושלים ו-16.8% בבני ברק). עוד קבוצה של יישובים שבהם האוכלוסייה החרדית מתגוררת (23.6%) הם ערי הפרוור החרדיות, ובהן בית שמש, מודיעין עילית, ביתר עילית ואלעד. קבוצה שלישית של ריכוזי חרדים היא בערים גדולות וותיקות כמו אשדוד, פתח תקווה, חיפה, רחובות, ונתניה, שבהן מתגוררת 12.6% מן האוכלוסייה החרדית. בשלושה סוגי ריכוזים אלו, המורכבים מ-11 ערים, חיה 79.4% מן האוכלוסייה החרדית בישראל.

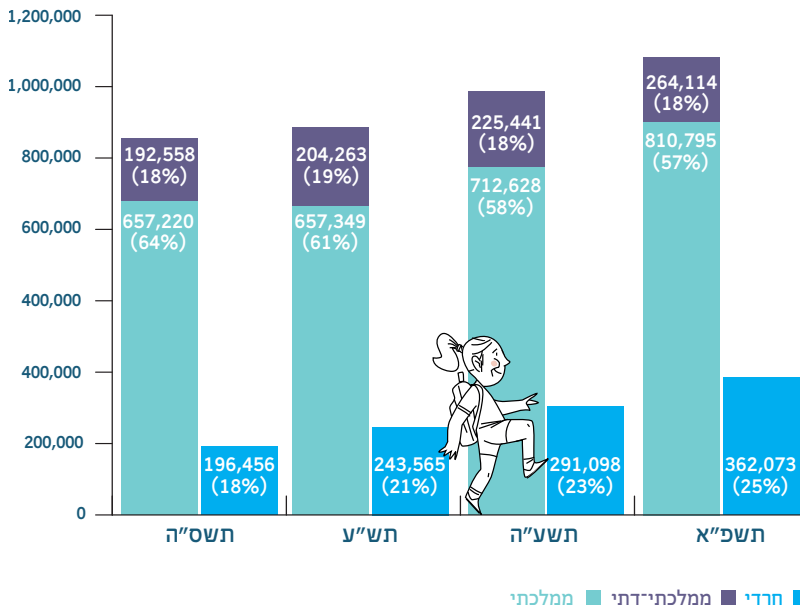
פרק ב

חינוך

לחינוך החרדי חלק נכבד במערכת החינוך העברית בפרט (25%) ובמערכת החינוך הישראלית בכלל (19%). מתחילת שנות האלפיים חל גידול מהיר במספר התלמידים בחינוך החרדי, אבל קצב זה הואט בחמש השנים האחרונות (3.7% בשנה), בצד גידול מהיר מבעבר בחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי (2.3% בשנה).

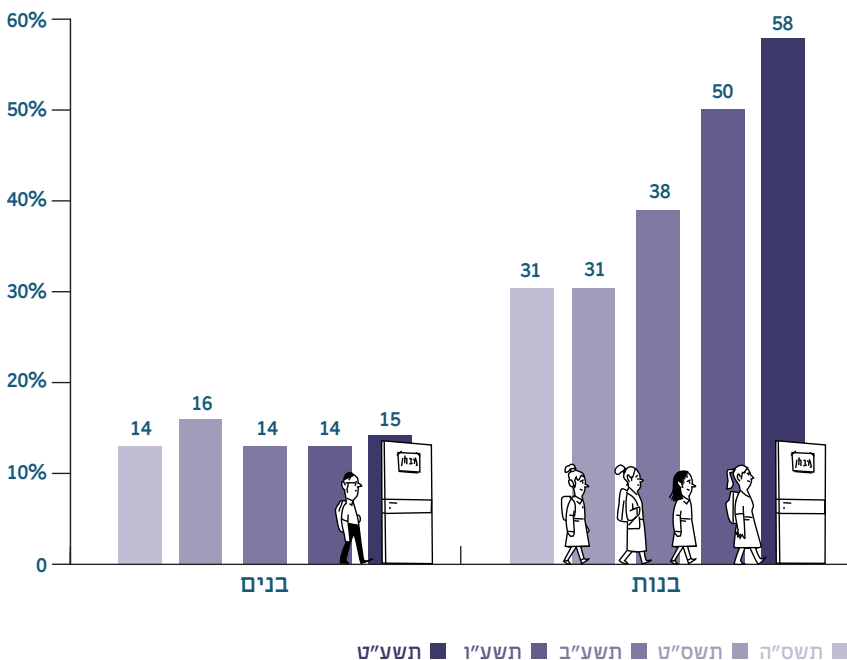
בעשור האחרון חלו בחינוך החרדי שינויים מערכתיים ומבניים, ובהם הקמת מחוז חרדי במשרד החינוך וייסוד זרם החינוך הממלכתי-חרדי. בשנת הלימודים תשפ"א (2020/21) למדו בחינוך החרדי - היסודי והעלייסודי - כ-362,000 תלמידים. רוב מוסדות החינוך החרדיים (75%) שייכים לזרם המוכר שאינו רשמי (בכלל זה החינוך העצמאי ורשת בני יוסף - מעיין החינוך התורני), קרוב לרבע (23%) שייכים לזרם הפטור, ו-2% שייכים לזרם הממלכתי-חרדי.

תלמידות ותלמידים בחינוך העברי, לפי פיקוח

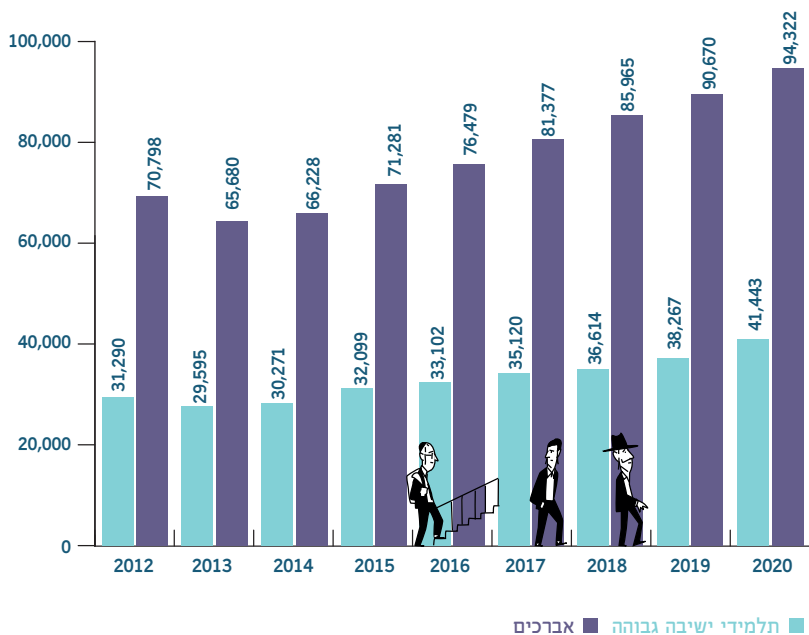
בשנת הלימודים תשע"ט (2018/19) נבחנו 58% מהבנות החרדיות בבחינת בגרות אחת לפחות, לעומת 31% בלבד עשור קודם לכן, בשנת הלימודים תשס"ט (2008/09). לעומת זאת, באותן שנים נרשמה ירידה קלה בשיעור הנבחנים בקרב הבנים - מ-16% ל-15%. שיעור הזכאיות והזכאים לתעודת בגרות במגזר החרדי בשנת הלימודים תשע"ט היה 14% בלבד, לעומת 81% מהתלמידים בחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי.

תלמידות ותלמידים חרדים הנגישים לבחינת בגרות אחת לפחות

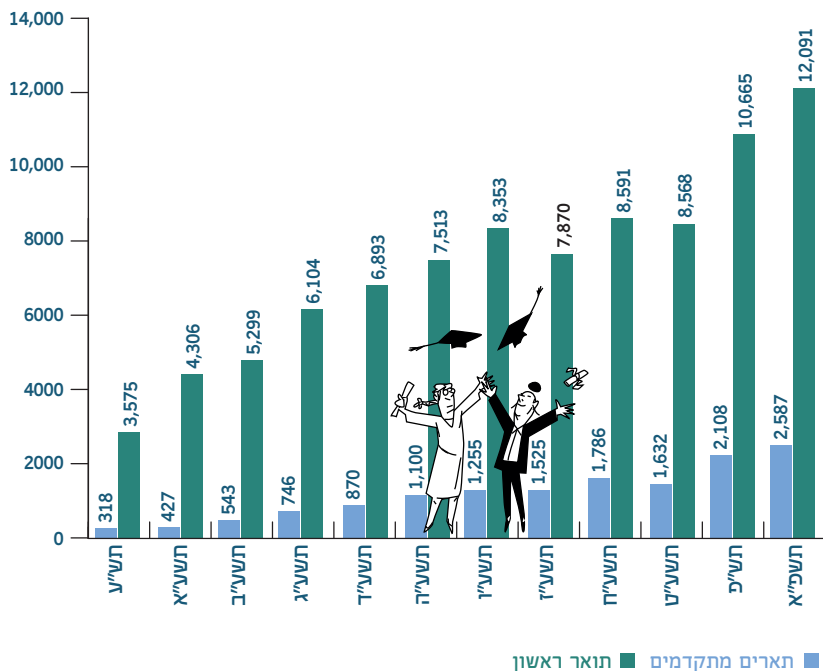
במערכת החינוך וההשכלה העל־תיכונית לגברים חרדים ארבעה מסלולים: לימודים בישיבה, לימודים ב"כולל", לימודים אקדמיים והכשרה מקצועית. לנשים החרדיות האפשרויות הן לימודים בסמינר (בכלל זה הכשרה מקצועית) ולימודים אקדמיים. בשנים 2014-2020 חלה עלייה של 43% בשיעור בחורי הישיבות והאברכים הישראליים, ומספרם עומד נכון לשנת 2020 על 146,150. עלייה זו נבעה ככל הנראה מגידול בתמיכת המדינה בלומדים, שבד בבד גם הובילה לבלימת המגמה של כניסת גברים חרדים לשוק התעסוקה.

תלמידי ישיבות ואברכים

בשנים 2010-2020 שולש מספר החרדים, גברים ונשים, הלומדים לתואר אקדמי. קצב הגידול במספר הסטודנטים החרדים, שהואט בשנים 2016-2018, שב לעלות במהירות, ביחוד בשנת הלימודים החולפת - 2020/21 (תשפ"א) - שנת הקורונה. מספר הסטודנטים החרדים בשנה זו עמד על כ־14,700. המקצועות שהחרדים לומדים הם פרקטיים ברובם וכאלה שמאפשרים עבודה בתוך הקהילה החרדית (חינוך והוראה, מקצועות עזר רפואיים, מינהל עסקים, משפטים) או השתלבות במקצוע הנצרך בשוק העבודה. החרדים בוחרים ללמוד בעיקר במכללות, שתנאי הסף לקבלה בהן נמוכים יחסית, ורק 11% מהם לומדים באוניברסיטאות (לא כולל האוניברסיטה הפתוחה), לעומת 31% בקרב יהודים לא־חרדים. שיעור הנשירה של סטודנטים חרדים מלימודים אקדמיים בין השנים א' ו'ב' ירד בשנים האחרונות, והוא דומה לשיעור הנשירה של סטודנטים יהודים לא־חרדים. מספר הסטודנטים החרדים הלומדים בהכשרה מקצועית טכנולוגית (במסגרת מה"ט) עמד בשנת הלימודים תשפ"א על 4,900.

סטודנטיות וסטודנטים חרדים במוסדות להשכלה גבוהה

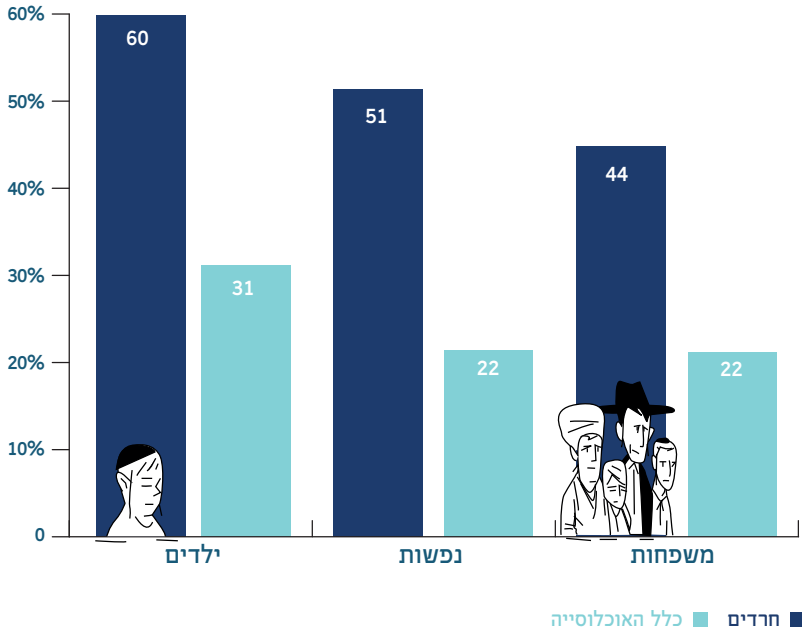

פרק ג

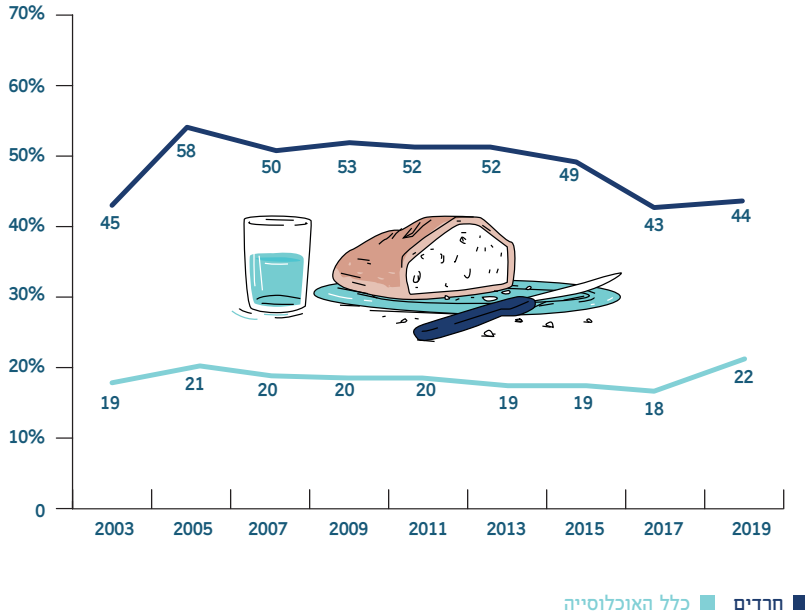
רמת חיים

היקפי העוני והשפעתם על רמת החיים באוכלוסייה החרדית גדולים בהרבה מהיקפם והשפעתם בשאר האוכלוסייה בישראל. אומנם מאז ניכרת ירידה בשיעורי העוני באוכלוסייה החרדית, אבל שיעורים אלו אצל המשפחות החרדיות עדיין גבוהים מאוד, ובשנת 2019 הם עמדו על 44%, לעומת 22% בכלל האוכלוסייה בישראל.

תחולת העוני של משפחות, נפשות וילדים

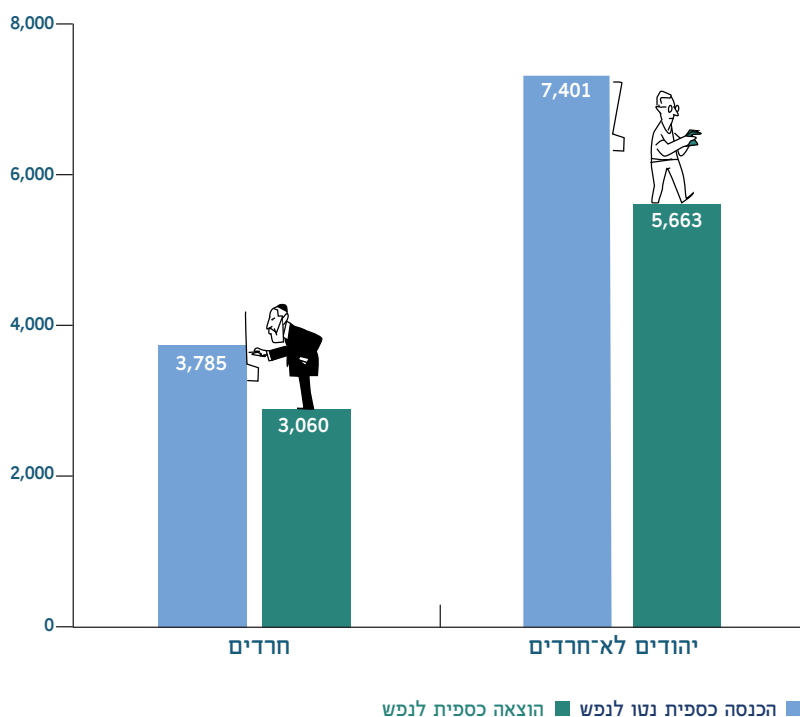
תחולת העוני של משפחות, לפי קבוצת אוכלוסייה

רמת החיים קשורה קשר הדוק לרמת ההכנסות וההוצאות של משק הבית. בשנת 2018 הייתה ההכנסה החודשית ברוטו למשק בית חרדי 14,745 ש"ח, נמוכה בהרבה מההכנסה ברוטו למשק בית יהודי לא-חרדי (23,235 ש"ח). הגורמים להכנסה נמוכה שכזאת הם תא משפחתי שפעמים רבות מבוסס על מפרנס יחיד, היקף משרה קטן, משלח יד שרמת ההכנסה בו נמוכה ושימוש מופחת בהון ובקרנות פנסיה.

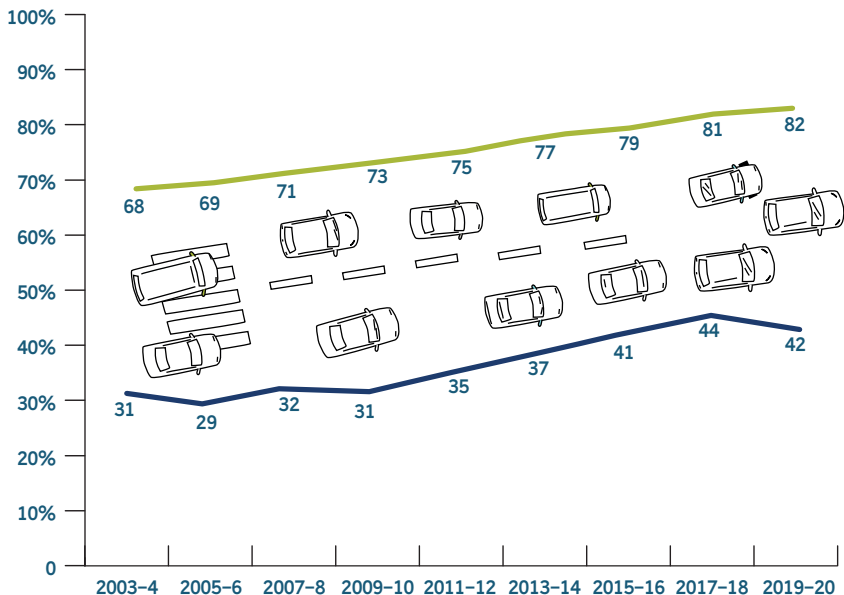
כאשר בודקים את ההוצאה החודשית של משקי הבית, מתברר כי משק בית חרדי הוציא ב־2018 ש"ח 14,651 בחודש, 16% פחות ממשק בית יהודי לא־חרדי, אך שמספר הנפשות הממוצע במשק בית חרדי עומד על קרוב לפי שניים. פערי ההוצאה יכולים להיות מוסברים במאפייני תרבות הצריכה החרדית, הדוגלת בחיסכון, וכן במרחבי צריכה קהילתיים ייעודיים לאוכלוסייה החרדית, המאפשרים לקנות מוצרים בזול ולפעמים אפילו לקבלם חינם אין כסף.

הכנסה והוצאה חודשית לנפש

ניתוח דפוסי ההתנהגות הקשורים ברמת החיים של הציבור החרדי מלמד שהפערים בין שתי האוכלוסיות - החרדית והיהודית הלא־חרדית - עודם גדולים, הגם שהצטמצמו בשנים האחרונות. כך גם באשר לרמת ההכנסה, שיעורי העוני, הצריכה והמינוע. התחום היחיד שמצאנו בו דמיון מלא בין שתי האוכלוסיות הוא הבעלות על דירה.

זמינות רכב בקרב בני 20+

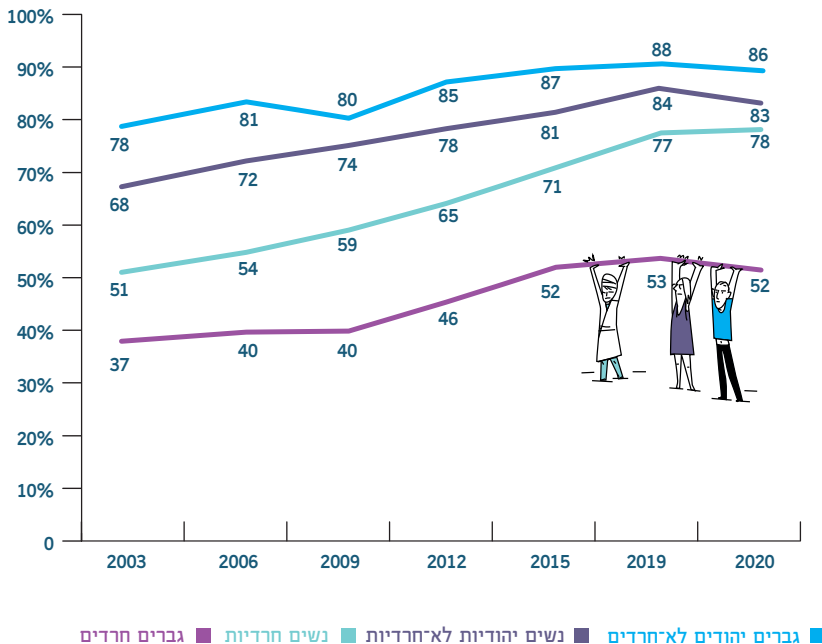
■ חרדים ■ יהודים לא־חרדים

פרק ז

תעסוקה

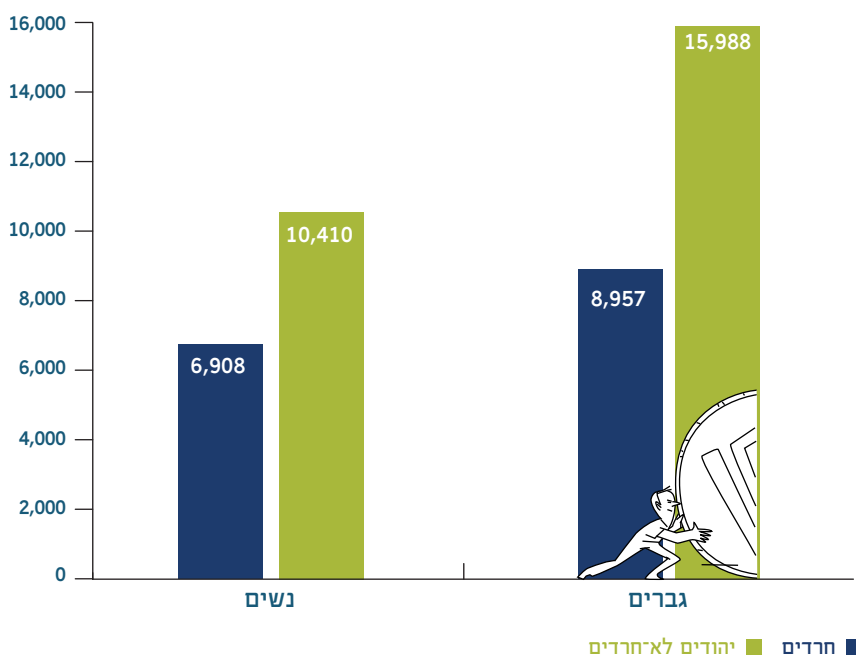
אחד ממוקדי הדיון הציבורי על מקומה של הקהילה החרדית בחברה הישראלית הוא התעסוקה. הפער הגדול ביותר בעניין זה בין חרדים לשאר האוכלוסייה היהודית בישראל היה ב־2002, אז כשליש בלבד מן הגברים החרדים היו מועסקים ורק מעט מעל מחצית מהנשים. בשנים 2003–2015 חל מפנה בשיעורי התעסוקה באוכלוסייה החרדית, אצל גברים ונשים כאחד, הקשור בשילוב של צורכי הקהילה עם מדיניות ציבורית שתמכה במגוון דרכים בכניסת חרדים לשוק העבודה. התוצאה של שינוי זה היא שכיום למעלה ממחצית מן הגברים החרדים (52%) ומעל שלושה רבעים מן הנשים החרדיות (78%) עובדים. עם זאת, בשנים האחרונות (2015–2020) העלייה בשיעורי התעסוקה בקרב גברים חרדים נעצרה.

מועסקים בקרב בני 25-64

תיאור מצבה של האוכלוסייה החרדית בעולם העבודה אינו מתמצה בשיעורי תעסוקה. רכיב מרכזי נוסף הוא רמת ההכנסה. גובה ההכנסה הממוצעת של עובדים חרדים הוא 59% מגובה ההכנסה הממוצעת של עובדים יהודים לא־חרדים. הסיבות לפער זה הן היקף תעסוקה קטן יותר אצל החרדים ורמת הכנסה נמוכה יותר, שהיא גם תוצאה של התמקדות בענפים כלכליים שרמת ההכנסה בהם נמוכה יותר.

הכנסה ממוצעת ברוטו לחודש בקרב בני 25-64

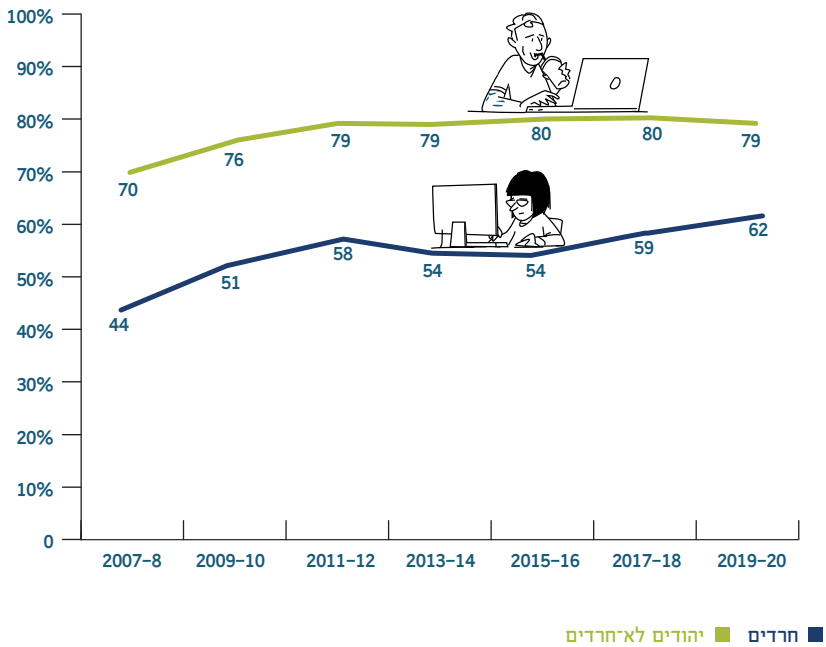

ממצאי השנתון מלמדים על התקרבות בתחומי התעסוקה של נשים חרדיות לתחומי התעסוקה של יהודיות לא־חרדיות, המתבטאת בירידה בשיעור החרדיות העובדות בתחום החינוך ועלייה בשיעור העוסקות בהיי־טק. התחזקותה של מגמה זו עשויה לתת את פירוטיה בטווח הארוך יותר גם בהכנסה לנפש, וכנגזרת ממנה - ברמת החיים של משק הבית החרדי. עם זאת, בקרב הגברים החרדים אנו לא מזהים מגמה דומה.

אורחות החיים בחברה החרדית נמצאים בשינוי מתמיד, ואפשר ללמוד מהם על מערכת היחסים בין החרדים לחברה הישראלית בכללותה. בתחום השירות הצבאי והאזרחי, למשל, ניכרת בשנים האחרונות ירידה במספר המשרתים החרדים - רק 1,222 גברים חרדים פנו לשירות צבאי בשנת 2019 ו־495 בלבד פנו לשירות אזרחי בשנת 2020. עם זאת, אנו רואים שהפערים בין חרדים ללא־חרדים מצטמצמים הן בכל הנוגע לשימוש במחשב (62% מהחרדים, לעומת 79% מהיהודים הלא־חרדים) והן בכל הנוגע לשימוש באינטרנט (60% מהחרדים, לעומת 92% מהיהודים הלא־חרדים). שינויים אלו מצטרפים לעלייה ברמת המינוע ובמספר בעלי רישיונות הנהיגה בחברה החרדית. בשל העלייה בשיעור ההשתתפות של החרדים בכל אחד מתחומי החיים האלה ניתן לקבוע כי מגמת ההשתלבות הכלכלית־חברתית של החברה החרדית בחברה הכללית מתחזקת. אחד הגורמים המגבירים את המגמה הזאת הוא הצטרפות ההולכת וגוברת של חרדים - נשים וגברים - ללימודים במערכת השכלה הגבוהה ולשוק התעסוקה. אלו מאפשרים הכנסה פנויה, מודעות מתפתחת בהדרגה לתרבות הצריכה והפנאי וצמיחת שיח מודרני בקרב קבוצות מעמד הביניים הגדלות ומתעצבות בחברה החרדית.

אל מול אלו מעניין להוסיף ולעקוב אחר מאפיינייה הקהילתיים־חברתיים של האוכלוסייה החרדית בכל מה שקשור לפעילות התנדבותית (40% מהחרדים מתנדבים, לעומת 25% מהיהודים הלא־חרדים) ולהרמת תרומה כספית גדולה לקהילה הלא־חרדית (86% מהחרדים בני 20+ תרמו תרומה כספית, לעומת 57% מהיהודים הלא־חרדים), שנפוצות הרבה יותר בחברה זו בהשוואה לחברה היהודית.

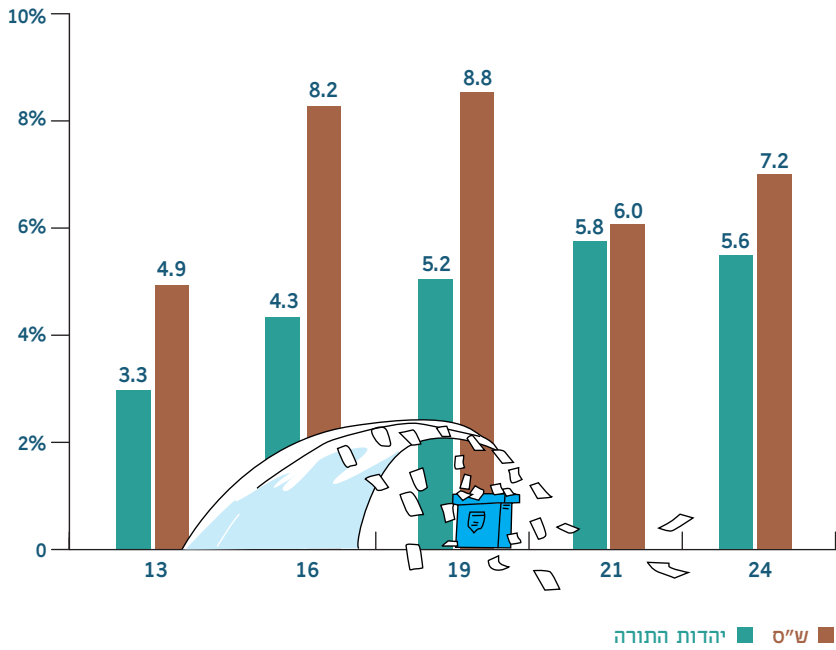
משתמשים במחשב מקרב בני 20+

השנתון מציג גם את דפוסי ההצבעה לרשימות יהדות התורה וש"ס בבחירות לכנסת, שיש בהם משום אינדיקציה לכוחן הפוליטי של המפלגות החרדיות, לתפרושת הגאוגרפית של חרדים בישראל ולחלוקה הפנים-קהילתית בריכוזים החרדיים. שיעור המצביעים ליהדות התורה וש"ס מתוך כלל המצביעים לכל המפלגות עלה בשנים 1992-2020 מ-8.2% ל-12.8%. נוסף על כך, יש שינוי בתפרושת של המצביעים לרשימות אלו, המתבטא בעלייה במשקל ערי הפרוור החרדיות וירידה במשקלן של ירושלים ובני ברק.

שיעור המצביעים ליהדות התורה ולש"ס (לפי כנסות)

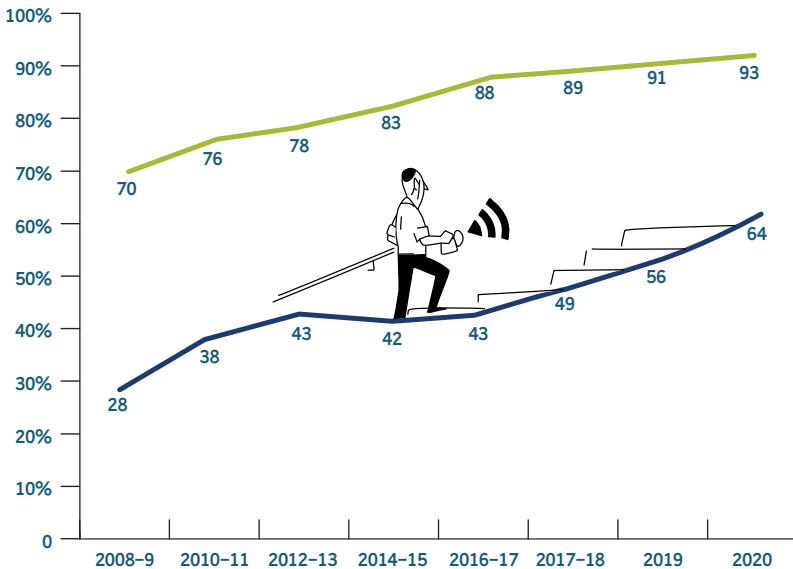
האינטרנט והעולם הדיגיטלי

מגפת הקורונה שפרצה בישראל במרץ 2020 הדגישה את היתרון שבקהילתיות המאפיינת את החברה החרדית, אך גם את הצורך בחיבור לאינטרנט במרבית משקי הבית החרדיים. חיבור כזה הפך ממותרות או מטאבו חברתי לצורך קיומי להמשך שגרת החיים הן בהקשרים של תעסוקה והן בהקשרים של חינוך, קיום קשרי משפחה ולימוד תורה. פרק זה בוחן את דפוסי השימוש בטכנולוגיה ובאינטרנט של האוכלוסייה החרדית בהשוואה לחברה היהודית הלא-חרדית.

שימוש באינטרנט

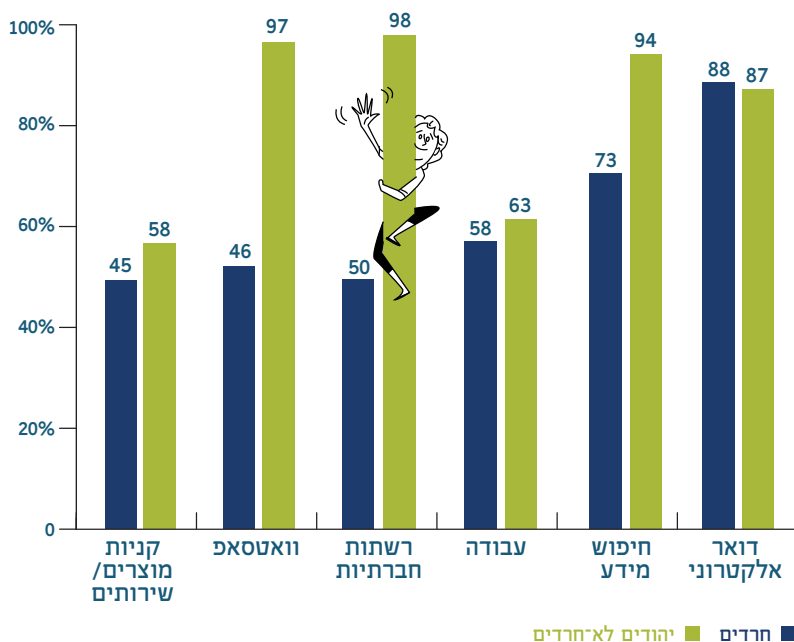
חשיפת החרדים לאינטרנט הגיעה בשנת 2008 לכדי כמעט שני שלישים (64%) מאוכלוסייה זו, לעומת 28% בלבד בשנת 2008; ואולם היא עדיין נמוכה בהשוואה ליהודים לא-חרדים (93%). החרדים נבדלים גם בדרך החיבור לרשת, ונוטים להתחבר בעיקר באמצעות המחשב הביתי (42%), ופחות באמצעות הטלפון הנייד (30%).

משתמשים באינטרנט מקרב בני 20+

דפוסי השימוש: אופן השימוש של חרדים באינטרנט נוטה להיות פונקציונלי יותר מאשר חברתי. ומהו השימוש המרכזי שלהם? במקום הראשון - הדואר האלקטרוני (88%); ולאחריו חיפוש מידע (73%), בנקאות דיגיטלית (62%), למטרות עבודה (58%) ולקבלת שירותים ממשרדי ממשלה (56%). שיעורי שימוש אלה נמוכים במעט משיעורי השימוש של היהודים הלא-חרדים. אומנם השימוש באינטרנט לצרכים חברתיים רווח פחות בקרב משתמשי חרדים, אך לא פחות ממחצית מהחרדים הגולשים באינטרנט משתמשים ברשתות החברתיות. פחות ממחציתם (46%) משתמשים בוואטסאפ, ורק 10% משתמשים באינטרנט לצורכי משחק.

סוגי השימוש העיקריים באינטרנט, לפי אוכלוסייה

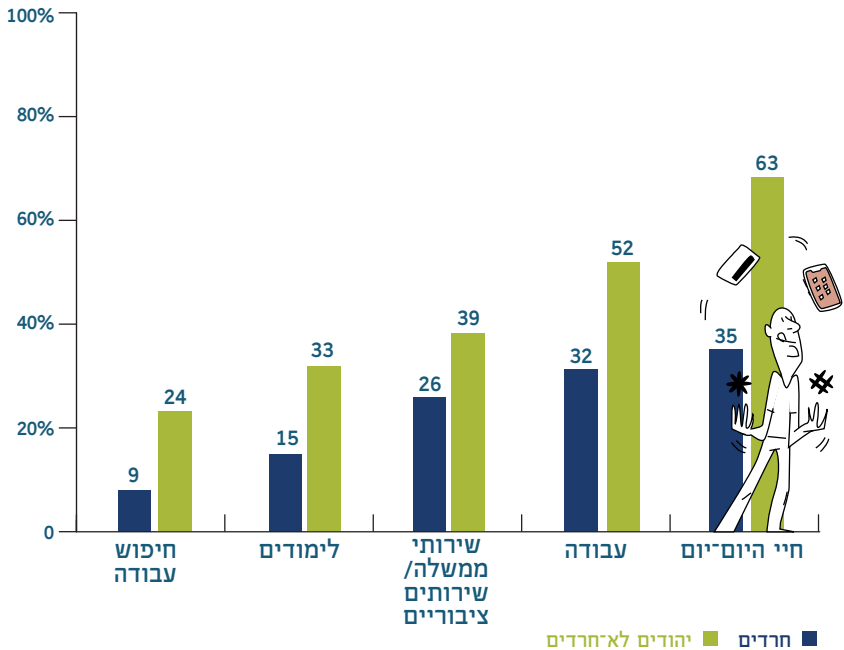

מיומנויות דיגיטליות

בעידן המידע אוריינות דיגיטלית נחשבת למיומנות חיונית המשפיעה על היכולת להשתלב בשוק החופשי. יותר ממחצית (60%) מהחרדים תופסים את המיומנויות הדיגיטליות כמיומנויות בסיסיות, שיעור נמוך בהרבה מאשר בקרב היהודים הלא-חרדים (92%). ייתכן שהפערים נובעים גם מכך שחרדים מדווחים פחות שמיומנויות דיגיטליות נדרשות להם בחיי היום-יום: רק 37% זקוקים להן לצורכי עבודה, לעומת 57% מהלא-חרדים.

מיומנויות בשימוש בטכנולוגיות דיגיטליות: רק כשליש (35%) מן החרדים הגולשים באינטרנט העידו כי הם בעלי מיומנות רבה בשימוש בטכנולוגיות דיגיטליות חדשות באינטרנט בחיי היום-יום, לעומת כשני שלישים (63%) מהיהודים הלא-חרדים. עם זאת, שיעור המעידים על עצמם שקשה להם לרכוש מיומנויות דיגיטליות חדשות זהה ונמוך יחסית בשתי האוכלוסיות (28%).

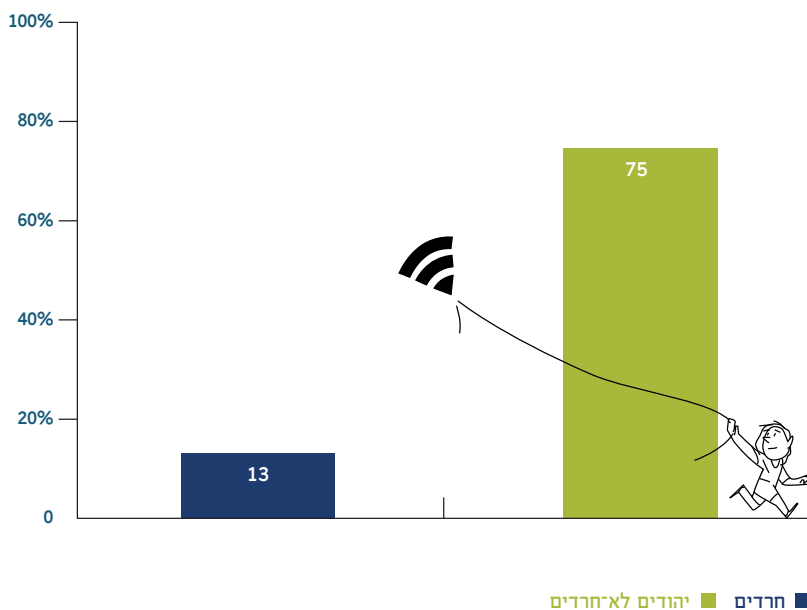
מיומנות בשימוש בטכנולוגיות דיגיטליות

בטיחות ברשת: חרדים הגולשים ברשת מדווחים פחות על פגיעות בה: 14% נפגעו מפשיעה באינטרנט ו-23% נחשפו לתוכן פוגעני (לעומת 24% ו-37%, בהתאמה, בקרב לא-חרדים). הסברים אפשריים לכך הם השימוש המוגבל יחסית של חרדים ברשתות החברתיות ומיעוט הגולשים בגיל צעיר.

שימוש באינטרנט של ילדים ונוער: שיעור הילדים והנוער (מתחת לגיל 18) שמשתמשים באינטרנט עומד על 13% בלבד בקרב הנשאלים החרדים - נמוך בהרבה בהשוואה ליהודים לא-חרדים (75%). הורים חרדים מגבילים את הגישה של ילדיהם לרשת יותר מהורים יהודים לא-חרדים (88% לעומת 57%, בהתאמה), וכן את זמן השימוש בה (76% לעומת 62%, בהתאמה).

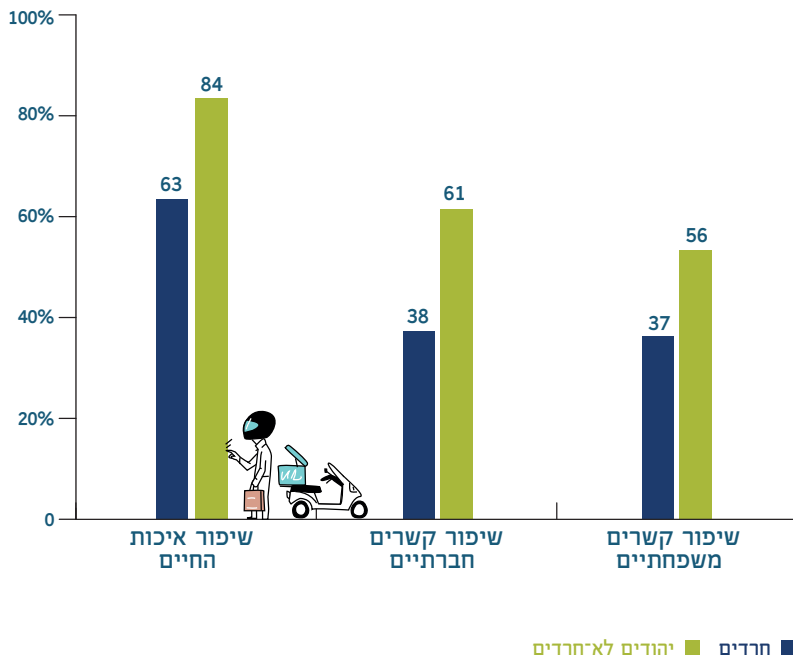
שיעור השימוש של ילדים ונוער באינטרנט

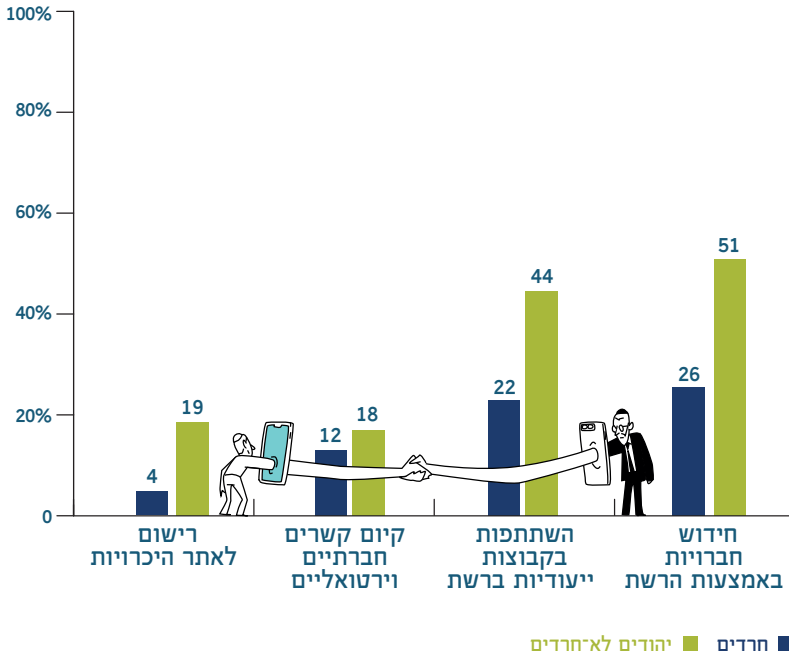
שמירה על קשרים באמצעות טכנולוגיה? גם לחרדים הגולשים באינטרנט יש פחות קשרים חברתיים וירטואליים מאשר ללא-חרדים (12% לעומת 18%, בהתאמה); הם פחות, באופן משמעותי, מחדשים חברויות באמצעות האינטרנט (26% לעומת ל-51%); משתמשים פחות בקבוצות ייעודיות ברשת (22% לעומת 44%), ואחוזים ספורים מהם נרשמים לאתרי היכרויות (4% לעומת 19%). גם שיעור החושבים שטכנולוגיות משפרות קשרים משפחתיים וקשרים חברתיים נמוך יותר בקרב חרדים (27% ו-28%), לעומת לא-חרדים (54% ו-57%).

עמדות כלפי טכנולוגיה: כמחצית מהחרדים (48%) חושבים שטכנולוגיות דיגיטליות משפרות את איכות החיים, לעומת 82% מהיהודים הלא-חרדים, אבל בקרב הגולשים באינטרנט הפער מצטמצם מאוד (63% בקרב החרדים ו-84% בקרב הלא-חרדים). כמו כן, כמחצית מהחרדים (49%) חושבים שטכנולוגיות דיגיטליות מצמצמות פערים חברתיים.

השפעות הטכנולוגיה על קשרים ואיכות חיים

שימוש באינטרנט לטובת קשרים חברתיים

סיכום הפרק

החברה החרדית נחלקת כיום לשלוש קבוצות עיקריות בכל הקשור לאינטרנט: הראשונה, השמרנית, נוטה להתעלם מהחידושים הדיגיטליים וממשיכה להחרים את השימוש ברשת; השנייה, הפרגמטית, מזהה את הצורך בשימוש באינטרנט ומאמצת אותו לצורך תקשורת, מידע, חיי העבודה ומגוון שירותים, מתוך הסתייגות מהפונקציות החברתיות שהרשת מציעה; והקבוצה השלישית, המודרנית, מאמצת את מרבית החידושים הטמונים באינטרנט. המשתייכים לקבוצה זו משתמשים במגוון הפלטפורמות שברשת, בכלל זה החברתיות, ואינם רואים באינטרנט איום לאורח חייהם. בשנים האחרונות חווינו תנועה גדולה של חרדים לעבר שימוש הולך וגובר באינטרנט, ובשנים הבאות נדע אם החדירה של המרחב הדיגיטלי למגזר החרדי תתרחב לא רק בהיקפי הגלישה אלא גם בדפוסי השימוש ברשת.

ד"ר לי כהנר היא גיאוגרפית חברתית. חוקרת בתוכנית "חרדים בישראל" במכון הישראלי לדמוקרטיה; מרצה בכירה וראש החוג לגיאוגרפיה ולימודי סביבה במכללה האקדמית אורנים. תחום מומחיותה העיקרי הוא המרחב החרדי בישראל.

ד"ר גלעד מלאך הוא ראש התוכנית "חרדים בישראל" במכון הישראלי לדמוקרטיה ומרצה באוניברסיטת בראילן. מומחה לתכנון מדיניות ציבורית לאוכלוסייה החרדית בתעסוקה, בשירות הצבאי, בהשכלה הגבוהה ובחינוך.

יעל בכר היא עוזרת מחקר בתוכנית "חרדים בישראל" במכון הישראלי לדמוקרטיה וחוקרת במכון ברוקדייל למחקר חברתי-יישומי. בעלת תואר שני ביישוב סכסוכים מאוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

מחקר זה רואה אור הודות לתרומתן הנדיבה של קרן דיאן וגילפורד גלזר, קרן ראסל ברי וקרן רוחלינד וארתור גילברט.

This study was made possible by the generous support of The Diane and Guilford Glazer Foundation, The Russell Berrie Foundation and The Rosalinde and Arthur Gilbert Foundation.